

ARŞİV BELGELERİYLE MIZIKA-İ HÜMÂYÛN'DA KLARNET VE TÜRK KLARNET İCRÂCILARI

Arş. Gör. Muhammed Gani ŞAHİNOĞLU*, muhammedganisahinoglu@gmail.com

DOI: 10.47525/ulasbid.822246

Özet

Müzik tarihine ilişkin çalışmalar, müziğin bugününü ve geleceğini besler. Türk müziği tarihi söz konusu olduğunda ise 1928 Harf İnkılabı'ndan önceki tüm yazınsal literatüre hâkim olmak Osmanlı Türkçesi'ni bilmeye bağlıdır.

Türk müziğine Mızıka-i Hümâyûn'la girerek birçok Türk icrâcı tarafından kullanılan klarnet çalgısının müzik eğitim ve icrâ tarihimizdeki yerini en açık ve doğru şekilde tespit etmek de Osmanlı belgelerini okuyup değerlendirmekle mümkün olacaktır.

Bu çalışma; klarnetin Türk müziği icrâsına, eğitimine ve icrâ ortamlarına girişini arşiv belgelerine dayanarak ilk defa ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca bu çalışma sayesinde Türk müziği açısından klarnet icrâsının ilk temsilcileriyle ilgili belgeler müzik bilimine kazandırılmış, böylece sosyal ve idârî erkin bu çalgıya verdiği önem ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmanın amacı; klarnetin Türk müziği icrâsı ve eğitimine girişini ve kabul edilme sürecini arşiv belgeleriyle müşahhas olarak ortaya koymaktır.

Türk müziği tarihi evreninden klarnet çalgısının Türk müziğindeki yerini örneklem olarak alan bu çalışmada kaynak tarama, arşiv tarama ve çeviri gibi nitel yöntemler kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türk Müziği, İcrâ Tarihi, Klarnet, Mızıka-i Hümâyûn, Türk Klarnet İcrâcıları

CLARINET AND TURKISH CLARINET PERFORMERS IN MIZIKA-İ HÜMÂYÛN WITH ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

Studies about the history of music feed the present and future of music. For the history of Turkish music, having a command of all the literature before the 1928-Literacy Revolution depends on knowing Ottoman Turkish.

To clearly and accurately determine the place in our musical education and performance history of the clarinet instrument used by many Turkish performers by entering Turkish music with Mızıka-i Hümâyûn will be possible by reading and evaluating Ottoman documents.

This study is important in that it reveals the introduction of the clarinet to Turkish music performance, education and performance environments, based on archive documents for the first time. In addition, thanks to this study, documents related to the first representatives of the clarinet performance in terms of Turkish music were brought to musicology, thus the importance given to this instrument by social and administrative power was revealed.

* Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Makale Geliş Tarihi: 05.11.2020

Makale Kabul Tarihi: 08.12.2020

The aim of the study is to concretely reveal the introduction of the clarinet to Turkish music performance and education and its acceptance process, with archive documents.

In this study, which takes the place of the clarinet instrument in Turkish music as a sample from the history of Turkish music were used qualitative methods such as source scanning, archive scanning and translation.

Keywords: Turkish Music, History of Performance, Clarinet, Mızıkâ-i Hümâyûn, Turkish Clarinet Performers

Giriş

Müzik tarihi çerçevesinde müzik eğitimi ve/veya çalgı icrâsına ilişkin bilgilere ulaşmak, 1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi'yle alfabenin değişmesine bağlı olarak Osmanlı belgelerinin doğru okunmasını ve değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu suretle müzikoloji çalışmalarında Osmanlıca bilgisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

“Mûsikî tarihine dâir yazılı kültürel (...) evreni; mûsikîye dâir risâle, edvâr, cönk, divân vb. gibi yazma eserler, matbû kitap ve gazeteler, tutulan şahsî notlar, mektuplar, hâtrâtlar, çeşitli faaliyetlere ilişkin kitapçık ve afişler, ayrıca diplomatik ve bürokratik yazışmalar gibi büyük bir müdevvenât ifâde eder. Bununla birlikte Osmanlı Kültür ve Medeniyeti'ne âit kaynakların okunması da ayrı bir uzmanlık ve gayretle mümkün olabilmektedir. (...) 13. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başına kadar üç kıtada hâkimiyet kurmuş olan Osmanlı Devleti ve onun kültür ve medeniyetinin yazılı unsuru olan diplomatik, bürokratik, edebî vb. belgeleri veya diğer ifâdeyle yazılı kaynakları, Osmanlı Kültür ve Medeniyet Tarihi'nin herhangi bir alt dalıyla meşgul olan bilim insanları tarafından hakkıyla okunabilmeli ve değerlendirilmelidir. Nitekim sanat, mûsikî, edebiyat gibi kültürel alanlarda da bürokratik ve diplomatik anlamda birçok belgeyle karşılaşılabilir. Öte yandan Osmanlı arşivleri, çeşitli ihtisas kütüphanelerinin arşivleri, bazı resmî, gayri resmî veya şahsî koleksiyonlarda bulunan Osmanlı Türkçesi ile yazılı olan çok sayıda belge; kültür, sanat ve mûsikî tarihimizi çeşitli yönlerden aydınlatacak niteliktedir. (...) Bu belge ve eserlerde bestekâr, hânende, sâzende vb. gibi birçok mûsikîşinâsın idâreden -saray ve diğer devlet teşkilâtından talebi, kendilerine verilen emir, cezâ, nişân ve pâyeler, çeşitli mevkilere tâyinleri veya azilleri (çıkarmalar) yer alabilir. Ayrıca bu mûsikîşinâsın birbirlerine yazdığı mektuplar veya kendilerince kaleme aldıkları anılar da mûsikî tarihi açısından önem arz eder. Bu tür kaynaklar vasıtasıyla birçok mûsikîşinâsın gördüğü tahsil, icrâ ettiği saz, bestelediği eserler ve tahsil gördüğü hocaları hakkında az veya çok bilgiye ulaşılabilir” (Gençoğlu, 2020: 3-4)

Köklü bir müzik geleneğine sahip olan ve bünyesinde hep Doğu kültürünü barındırmış olan Osmanlı'da 18. yy'da askerî yenilgiler ve devlet sisteminin çözülmeye başlamasıyla birlikte çeşitli alanlarda ıslahat fikirleri ortaya çıkmıştır. Bu fikirlerden hareketle yoğun bir batılılaşma süreci başlamıştır. Osmanlı Devleti ile Batı devletleri arasında yaşanan ticari, siyasi ve kültürel ilişkilerin müziğe de yansımaları doğal bir olgu olarak tezahür eder.

Türk müziği ve Batı müziği arasındaki yoğun ilişkiler 18.yy ile 19.yy'larda görülse de ilk temas 1543 yılında Osmanlı ile Fransa arasında imzalanan dostluk antlaşmasının bir sonucu olarak Kral I. François'in Kanuni Sultan Süleyman'a teşekkür maksadıyla İstanbul'a gönderdiği orkestrayla gerçekleşmiştir (Say, 1998: 47).

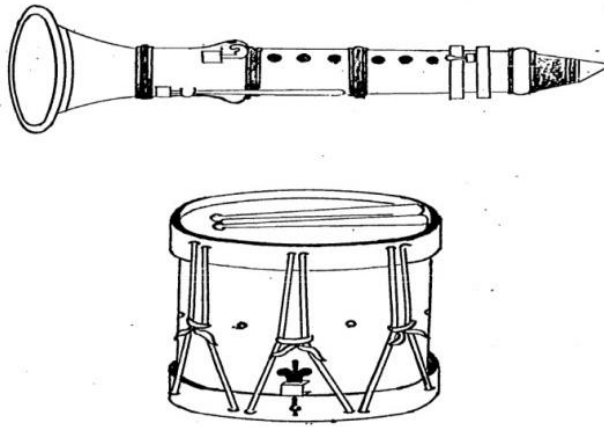
Bu süreç içerisinde Lale devri ile birlikte Osmanlıda bulunan aydın olarak tarif edilen kişilerin Batı kültürünün üstünlüğüne dair inançlarının müşahhas bir şekilde nüks etmesiyle müzik de payını almıştır. Akabinde ilk opera dinleyen padişah olup aynı zamanda bir besteci olan III. Selim'in, 1797 yılında bir opera konseri için batılı müzisyenleri İstanbul'a getirtmesi, sultanın batı müziği beğenisinin de bir ölçüde var olduğunu destekler niteliktedir (Altar, 1989, s.257).

Osmanlı'da 19.yy ile birlikte batılılaşmanın önemli bir göstergesi; II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve Mehterhane'nin kapatılması (1826) ile yerine kurulan ordu için yeni bir askerî müzik kurumuna ihtiyaç duyulmasıdır. Süreç içerisinde yapılan ıslahatlardan biri de Mehterhane'nin kapatılıp, Osmanlı müzik geleneğinde batı tarzında kurulan ilk müzik okulu olarak tarihe geçecek olan Mızıka-i Hümayûn adındaki müzik okulunun açılması olmuştur (Akkaş, 2015: 7-8).

Mızıka-i Hümayûn'da Klarnet ve Eğitimi

Geleneksel Türk askerî müziğini temsil eden Mehterhâne'nin çağdaştırılması gerekçesiyle kaldırılıp yerine Mızıka-i Hümayûn adıyla bir askerî bando takımı kurulmasıyla Türk askerî müziğinin temsili; zurna, nakkare, davul, kös gibi geleneksel sazlardan alınıp klarnet, flüt, trampet gibi Batı çalgılarına bırakılmıştır.

Aşağıda, hicrî 29.12.1242, mîlâdî 24.07.1827 tarihli arşiv belgesinde; artık Türk askerî müziğinin esâsını teşkil eden bando takımlarında kullanılacak olan bazı çalgıların resimleri görülmektedir. (Bkz. Belge 1)

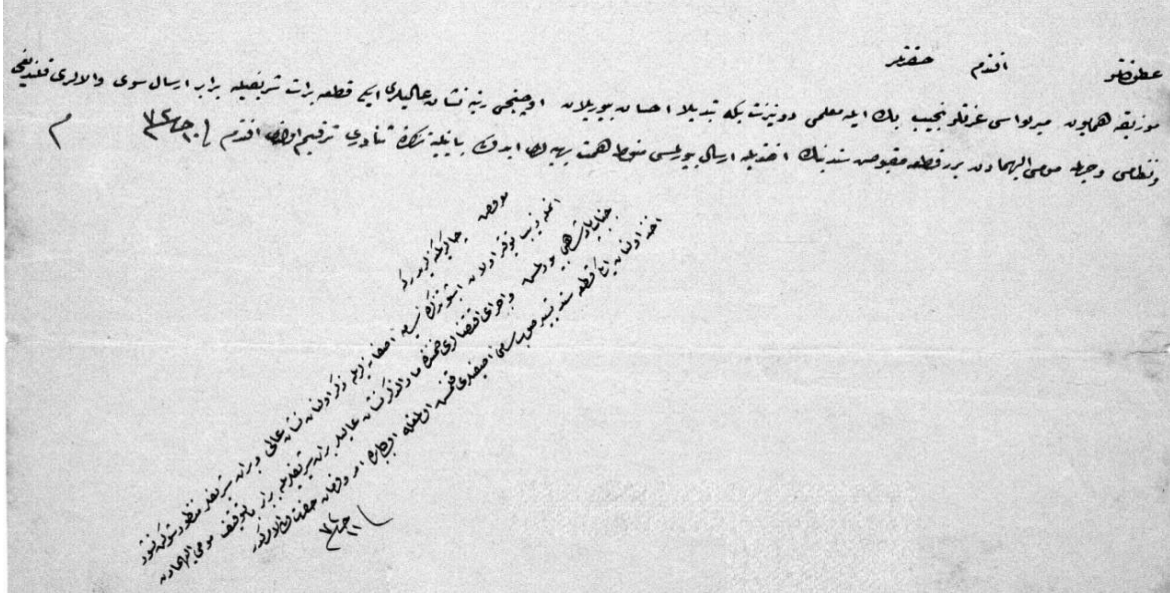

Belge 1: Mansure askerleri mızıka takımlarına yeniden kabul edilen klarnet ve trampetlerin, güzelce bir tarzda resimleri (BOA: HAT.296.17610)

Mehterhane'nin yerine kurulan Mızıka-i Hümayûn, bünyesinde Osmanlı Saray Bandosu, Saray Orkestrası ve Türk Müziği Bölümleri ile bu bölümlere sanatçı ve hoca yetiştiren, sonradan kurulan Mızıka-i Hümayûn Mektebi'ni de bünyesinde toplayan, saray içinde hizmet veren bir teşkilat olmuştur. Başlangıcında yabancı kişilerin çoğunlukta olduğu Mızıka-i Hümayûn kadrosu Abdülhamid döneminde yetişen hoca ve sanatçılarla desteklenerek Türkler'in çoğunlukta olduğu bir kuruluş haline gelmiştir. Buradaki sanatçılar birçok görevde çalışabilen askerî rütbe taşıyan, üniforma giyen ve kılıç kuşanan kişiler olmuşlardır (Ergin,1999:12-15).

Aşağıda, Mızıka-i Hümayûn'da görev yapan eğitimci ve müzisyenlerin aldığı çeşitli rütbe, nişan vb. pâyelere dâir Osmanlı belgeleri verilmiştir.

Aşağıdaki belge, Mızıka-i Hümayûn'un idârecilerinden Donizetti Paşa'ya verilen bir rütbeyi bildirir Osmanlı belgesidir. (Bkz. Belge 2)

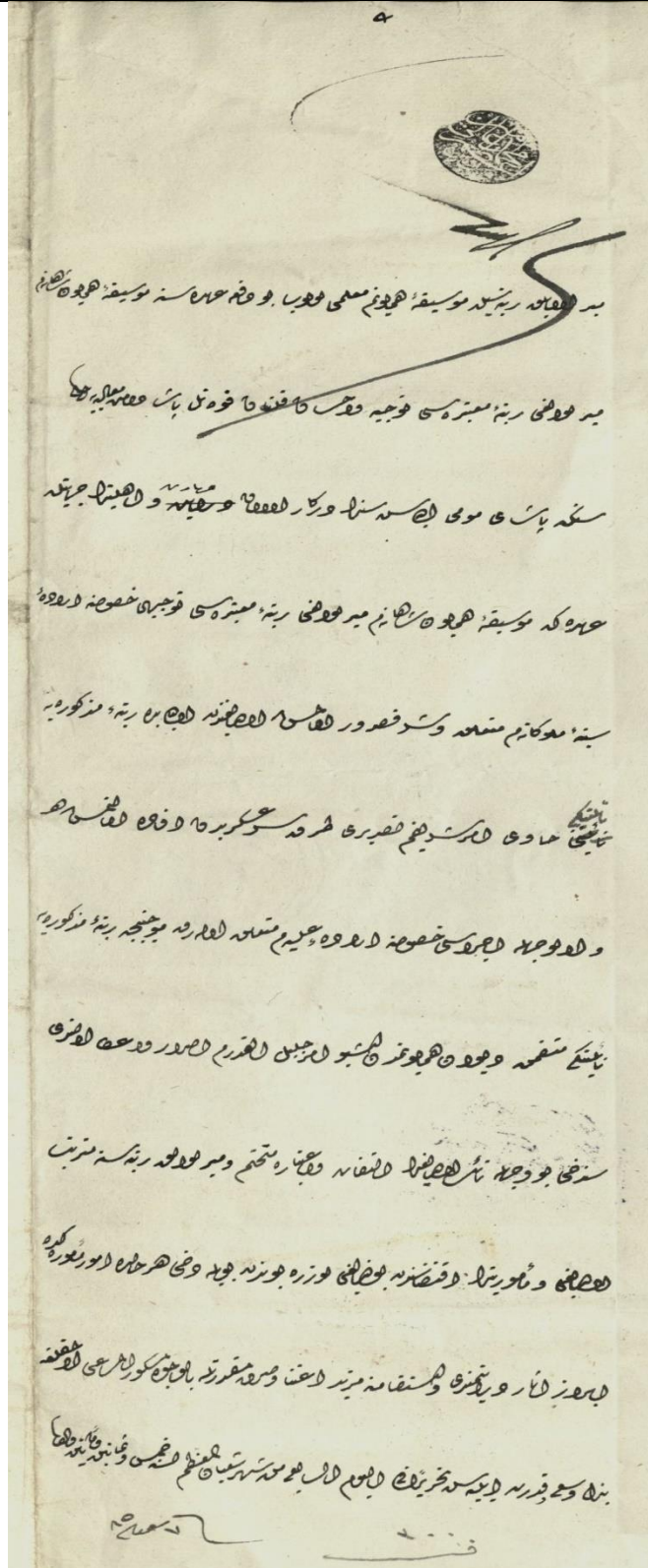
Belge 2: Mızıka-i Hümayûn Mirlivası Necib ile Muallimi Donizetti Bey'e ihsân buyurulan üçüncü rütbe nişân-ı âlî ile iki berât-ı şerifin takdimi (BOA; I.DH.336.22071)

“Atûfetlü efendim hazretleri

Mızıka-i Hümayûn mirlivası izzetlu Necib Bey ile muallimi Donizetti Bey'e tebdilen ihsân buyurulan üçüncü rütbe nişân-ı âlîleri, iki kıta berât-ı şerifile irsâl sûy-i vâlâları kılındığı ve nizâmî vechle mümâileyhâdan birer kıta makbuz senedinin ... irsâl buyurulmuş menût-i himmet-i behiyyeleri idüğü ... tezkire-i senâveri terkim olundu efendim. Fî 10 Ca (Cemâziye'levvel) sene (12)72”

Aşağıda, Mızıka-i Hümayûn'un idâreci hocalarından Guatelli Paşa'ya verilen mirlivalık rütbesine ilişkin bir Osmanlı belgesi görülmektedir. (Bkz. Belge 3)

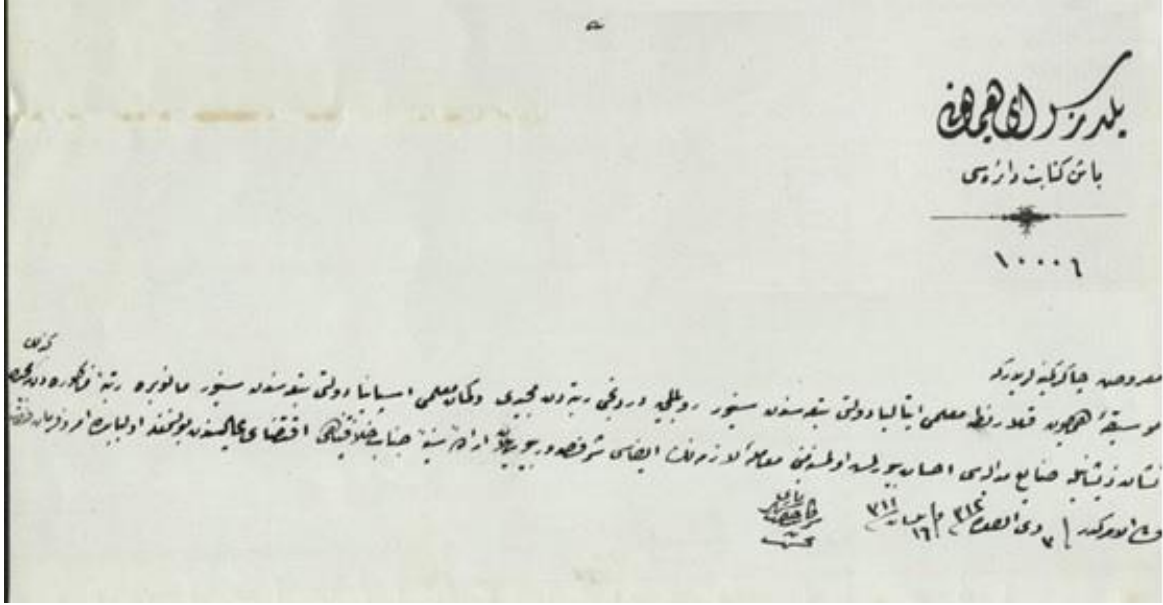

Belge 3: Mızıka-i Hümâyûn Muallimi Guatelli Paşa'ya mirlivalık rütbesi tevcihi. (BOA: C.SM.147.7373)

“Mirlivalık rütbesiyle Mızıka-i Hümâyûn muallimi olub bu defa uhdesine Mızıka-i Hümâyûn-i şâhânem mirlivalığı rütbe-i muteberesi tevcih ve ihsân kılınan Guatelli Paşa dâmet-i maâlihu dahi ... paşa-yı mümâileyh ... derkâr olan mahâret ve ehliyyet cihetiyle uhde ... Mızıka-i Hümâyûn-i

şâhânem mirlivalığı rütbe-i muteberesi tevcihi hususuna irâde-i seniyye-i mâlûkânem müteallik ve şeref-südûr olmuş olduğundan ol bâbda rütbe-i mezkûreye nâiliyetini hâvî emr-i şerîfim tasdiri taraf-ı ser-askerîden ifâde olunmuşdur ve ol vecihle icrâsı hususuna irâde-i aliyyem müteallik olarak mücebince rütbe-i mezkûreye nâiliyetini mutazammın divân-ı hümâyûnumdan işbu emr-i celilü'l kadrîm ısdâr ve itâ olundu. (...)"

Aşağıdaki belge ise Mızıka-i Hümâyûn klarnet hocalarından İtalyan Sinyor Robelli'ye verilen bir rütbeyi belgelemektedir. (Bkz. Belge 4)

Belge 4: Mızıka-i Hümâyûn klarnet muallimi İtalya Devleti tebasından Sinyor Robelli'ye dördüncü rütbeden Mecidî ve keman muallimi İspanya Devleti tebasından Sinyor Manober'e rütbe-i mezkûreden mecdî nişân-ı zîşânıyla sanâyî madalyası ihsânı. (BOA: İ.TAL.79.36)

“Mârûz-ı çâker-i keminelidir ki

Mızıka-i Hümâyûn klarnet muallimi İtalya devleti tebasından Sinyör Robelli dördüncü rütbeden mecdî ve keman muallimi İspanya devleti tebasından Sinyör Manober'e rütbe-i mezkûreden kezâlik mecdî nişân-ı zîşânıyla sanâyî madalyası ihsân buyurulmuş olmasına mebnî muamele-i lâzımenin ibkâsı şeref südûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî iktizâ-ı âlisinden bulunmağla ol babda emr-u fermân hazret-i veliyyu'l emrindir. Fî 3 Zilkâde sene 312 ve Fî 16 Nisan sene (1)311”

II. Mahmud, Enderun ağalarından Nokta Mehmed Efendi'nin idaresinde bir ekibi bu göreve atamış ve III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid'i kurmak için gelen Fransız subaylarından borazan ve trampet öğrenmiş olan Vaybelim Ahmed ile Trampetçi Ahmed Usta'ya bandodan ayrılan Enderun ağalarını öğretmenlik yapmak üzere görevlendirmiştir. (Sevengil, 1959: 55)

Bu çalışmalar sonuç vermeyince takımının şefliğine İstanbul'daki azınlık tebdadan Mr. Manguel getirilmişse de çok kısa zamanda bu kişinin yeni bir oluşumu gerçekleştirmekte güçlük çekeceği anlaşıldığından başka arayışlara girişilmiştir. Elçilikler vasıtasıyla yapılan araştırmalar neticesinde o dönem bando müziğinde en iyi durumda olduğu düşünülen İtalya'dan Giuseppe Donizetti 17 Eylül 1828'de İstanbul'a getirilmiştir (Gazimihal, 2019: 53).

Çok geniş yetkilerle donatıldığı anlaşılan Giuseppe Donizetti 1828'den 1856'ya kadar yirmi sekiz yıl süren çalışmalarıyla Mızıka-i Hümâyûn'un gerçek kurucusu olmuştur. II. Mahmut ve

Abdülmeccid dönemlerinde yirmi sekiz yıl görev yapan ve her iki padişah için birer marş da besteleyip şöhrete ulaşan Giuseppe Donizetti; 12 Şubat 1856'da İstanbul'da ölene dek görevinin başında olmuş, bandosu, orkestrası, operası, korosu, enstrümantal ya da sözlü ürünleriyle Batı mûsikîsinin sınırlı bir çerçevede içinde tanınma, öğrenilme ve icra edilmesini sağlamıştır (Gazimihal, 2019: 54)

Donizetti, ünlü İtalyan bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeyiydi. İyi bir eğitim almıştı. Bu birikimiyle hem bandoyu kurup geliştirdi, hem de eser üretti. Eserlerinde Batılı müziğinin kuramını Türk makamlarıyla birleştirmeye çalıştı. Bunlardan II. Mahmut için yazdığı, "Mahmudiye Marşı" ve Abdülmeccid için yazdığı "Mecidiye Marşı" ona ün kattı. Donizetti halkın müzik zevkini düşünerek Türk Müziği makamlarıyla çok sesli eserler vermeye dikkat etmiş, öğrencilerini de bu şekilde marşlar ve şarkılar beslemeleri için yönlendirmiştir. Donizetti, çalışkanlığı ve üretkenliğiyle askerî bandoyu kısa sürede armoni orkestrasına çevirmekle kalmadı, çok sayıda öğrenci yetiştirdi (Kaygısız, 2000: 164).

Donizetti'nin 1857 yılında ölümünden sonra yine İtalyan olan Callisto Guatelli Mızıkâ-i Hümâyûn Kumandanı olmuştur. Naum Tiyatrosu'nda temsiller veren bir İtalyan opera takımının çok genç orkestra şefi iken, 1857 yılında kendisini seyreden Abdülmeccid tarafından gösterişli orkestra yönetimi beğenilmiş "Usta-i Evvel" ve Kaymakam rütbeleriyle sarayda göreve başlatılmıştır. Guatelli, Türk Müziğini öğrenmiş, bu tarzda besteler yapmıştır. Çünkü o da Batı müziğinin ancak bu şekilde Türk toplumuna sevdirelir kabul ettirileceğine inanmıştır (Ergin, 1999: 12-13).

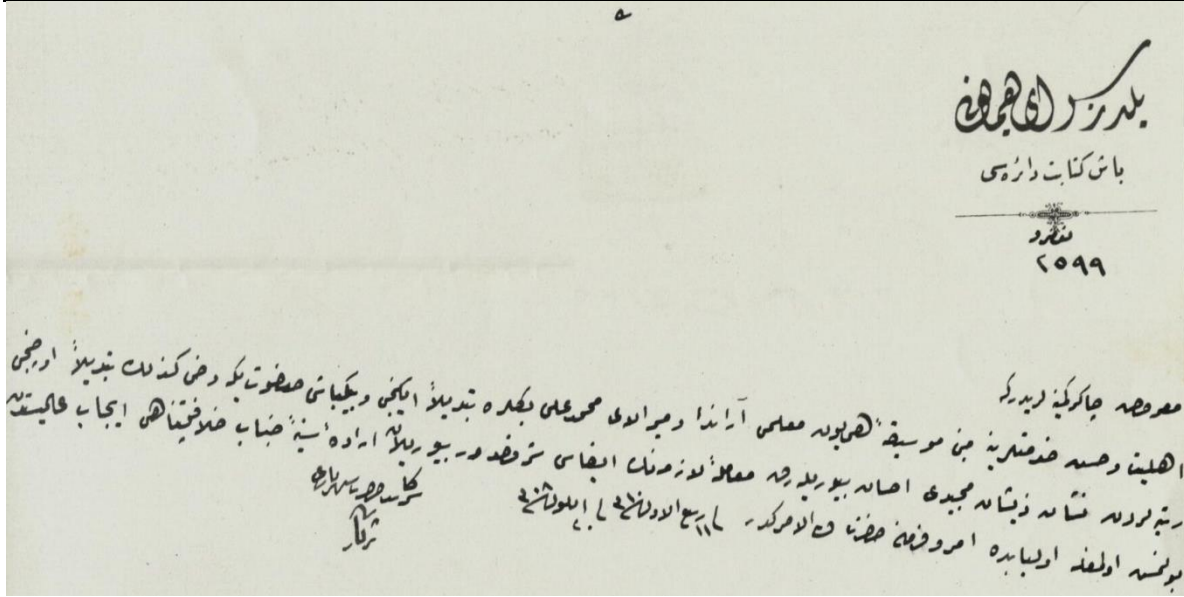
Yetiştirdiği talebeleri Mehmed Ali Bey, Saffet Bey, Zati Bey, Pazı Osman Bey ve Faik Beyleri de Çok Sesli Türk Müziği tarzında besteler yapmaya teşvik etmiştir.

Guatelli'nin ölümünden sonra Aranda (Paşa), Mızıkâ-i Hümâyûn'un başına getirilmiştir (Kaygısız, 2000: 164). Donizetti ile birlikte sarayda İtalyan Müzik Ekolü yerleşmiş, bu durum 1880 yılında Mızıkâ-i Hümâyûn'a giren Paris Konservatuvarı piyano bölümü mezunu İspanyol Aranda ile değişerek yerini Fransız Ekolüne bırakmıştır (Ergin, 1999: 12).

1880 yılında saraya piyanist olarak giren İspanyol müzisyen Aranda, Senfoni Orkestrası'nı kurma çalışması ve piyanistliğiyle bilinir. İyi bir eğitim almış olan Aranda, 1908'e kadar görevinin başında kalmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra bütün yabancı müzisyenlerle birlikte ülkesine gönderilmiştir. Bu tarihten sonra yerli şeflerle çalgıcılar ve besteciler öne çıkmıştır. Orkestranın başına Zati Bey (Arca), yardımcılığına da Saffet ve Zeki Bey getirilmişlerdir (Kaygısız, 2000: 164-165).

Aranda Paşa ilk defa olarak saksafonlar getirterek şimdiki bandonun kadrosunu tasarladı. Saffet, Zeki ve arkadaşları arasında modern müzik alâkasını uyandırarak cümlesine oda mûsikîsini tanıttı. (Gazimihal, 2019: 95)

Aşağıdaki belge, Mızıkâ-i Hümâyûn hocası Aranda (Paşa), Miralay Mehmed Ali Bey ve Binbaşı Safvet Beyler'e verilen rütbeyle ilişkindir. (Bkz. Belge 5)

Belge 5: Mızıka-i Hümayûn Muallimi Aranda ve Miralay Mehmed Ali ve Binbaşı Safvet Beylere tebdilen nişan itası. (BOA: İ.TAL.5.2)

“Mârûz-ı çâker-i kemineleridir ki

Ehliyet ve hüsn-ü hizmetlerine mebnî Mızıka-i Hümayûn muallimi Aranda ve Miralay Mehmed Ali Beylere tebdilen ikinci ve binbaşı Safvet Bey’e dahi kezâlik tebdilen üçüncü rütbelerden nişân-ı zîşân-ı mecidî ihsân buyurularak muamele-i lâzîmenin ibkâsı şeref sūdûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî îcâb-ı âlisinden bulunmuş olmağla ol babda emr-u fermân hazret-i veliyyu’l emrindir. Fî 11 Rebû’levvel sene 310, Fî 20 Eylül sene 308”

Mızıka-i Hümayûn’da Yetişen Türk Klarnet İcrâcıları

Mızıka-i Hümayûn adlı askerî mûsikî teşkilâtının olgunlaşması ve gelişmesi için başta İtalya ve Fransa gibi ülkelerden getirtilen hoca, idâreci ve sanatçıların saray çevresinde mûsikî ile ilgilenen istidâdlı kimseleri bir araya getirip onları eğitmesi; batı çalgılarını mahâretle icrâ eden birçok Türk müzisyenin yetişmesini sağlamıştır.

Guatelli Paşa ve daha sonra Aranda Paşa’nın yetiştirdiği Mehmed Ali Bey, Safvet Bey, Zâtî Bey, Veli Bey gibi birçok sanatkar Türk eğitimci, bu yabancı hocalardan sonra Mızıka-i Hümayûn’un idâresini ve eğitim faaliyetlerini çeşitli derecede rütbelere de alarak başarıyla devam ettirmişlerdir.

Bunlardan Mehmed Ali Bey ile başlayan ve Zâtî Bey, Veli Kanık, Hüseyin İhsan Küncer gibi Mızıka-i Hümayûn’da yetişip bu kurumda görev yapmış müzisyen eğitimcilerle devam eden kadro, Mızıka-i Hümayûn’da vücut bulan Türk klarnet okulunu birçok müzik kurumuyla Cumhuriyet Dönemi’ne taşımış, ülkemizin bugünkü Batı Müziği varlığının; bilgi, icrâ kudreti ve metodunun temellerini atmışlardır. Söz konusu kurumlar Mûsikî Muallim Mektebi, sonradan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’na dönüştürülen Riyâset-i Cumhur Mûsikî Heyeti ve Cumhurbaşkanlığı Armoni Mızıkası gibi Batı Müziği ekseninde icrâ ve eğitim faaliyeti yapan resmî kurumlardır.

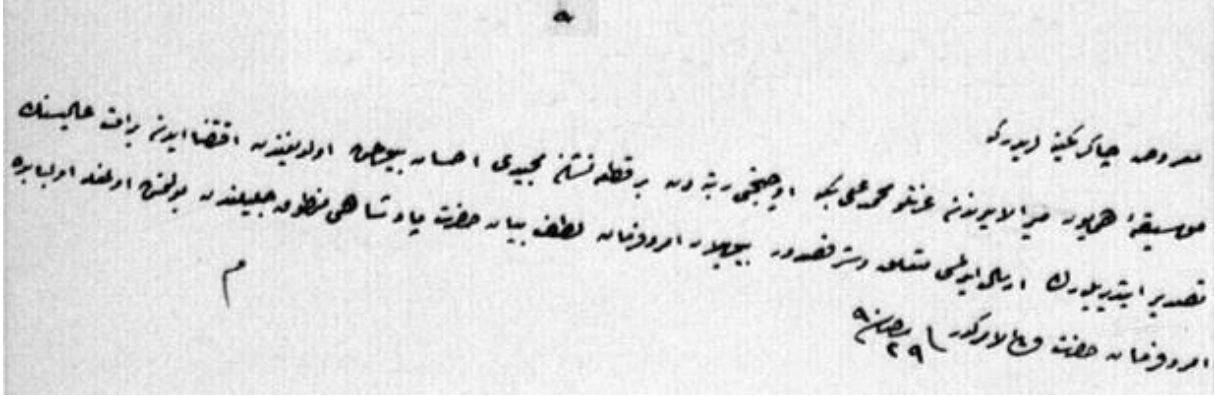

Mehmed Ali Bey (1840-1895)

Çengelköylü Mustafa Bey'in oğlu olan Mehmed Ali Bey, 1840 yılında İstanbul'da doğdu. 1856'da Mızıka-i Hümayûn'a girdi. 1875'de miralay rütbesine kadar ulaştı. İzmir ve Plevne Marşları'nın bestecisidir. Guatelli'den armoni öğrendi ve yardımcısı oldu. Bundan başka Mızıka-i Hümayûn'un esas kolu olan bandonu şefliğini de yapması dolayısıyla ilk Türk bando şefi sayılabilir. Şimdiki Türk klarnet okulunun kurucusu olarak kabul edilir. Kendisine halef olarak Zâtî Bey'i bırakmıştır. İyi bir klarnetçiler nesli bırakan Mehmed Ali Bey 1895'de ölmüştür. Mezarı Karacaahmet'tedir. (Gazimihal, 2019: 93)

Mehmed Ali Bey'in Türk askerî bandosundaki görevi boyunca gösterdiği üstün hizmetler devlet ricâline dâimâ takdir görmüş ve kendisine mükâfât olarak çeşitli rütbe, nişân ve madalyalar verilmiştir.

Aşağıdaki belge; bugünkü albay rütbesine karşılık gelen miralay rütbesindeki Mehmed Ali Bey'e verilen hicrî 29.07.1290 (m. 22.09.1873) tarihli bir nişânı belgelemektedir. (Bkz. Belge 6)

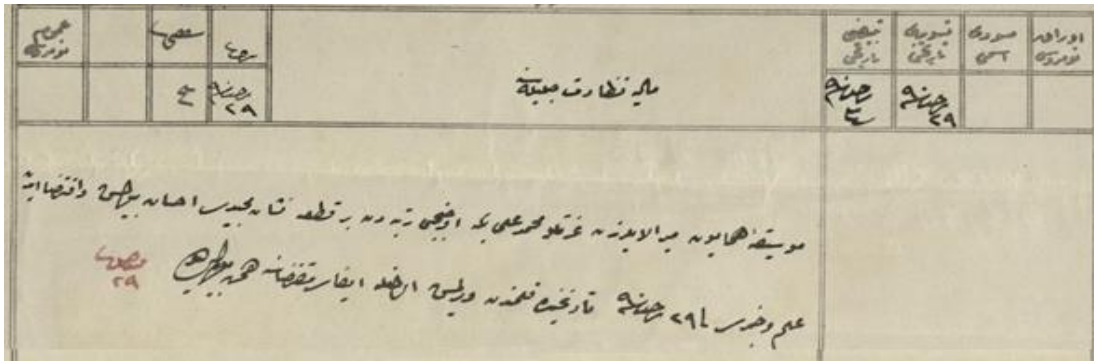

Belge 6: Mızıka-i Hümayûn miralaylarından Mehmed Ali Bey'e nişân itası. (BOA: İ.DH.673.46904)

“Mârûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Mızıka-i Hümayûn miralaylarından izzetlü Mehmed Ali Bey'e üçüncü rütbeden bir kıta' nişân-ı mecidî ihsân buyurulmuş olduğundan iktizâ eden berât-ı âlîsinden tasdir etdirilerek irsâl edilmesi müteallik ve şerefsüdûr buyurulan emr-u fermân lütf-i beyân hazret-i pâdişâhî-i mantuk-i celîlesinden bulunmuş olmağla ol babda emr-u ferman hazret-i veliyyu'l emrindir. Fî 29 Receb sene (12)90”

Aşağıda, miralay Mehmed Ali Bey'e verilen bir kıdemi ifâde eden nişânın gereğinin yapılmasına ilişkin bir belge görülmektedir. (Bkz. Belge 7)

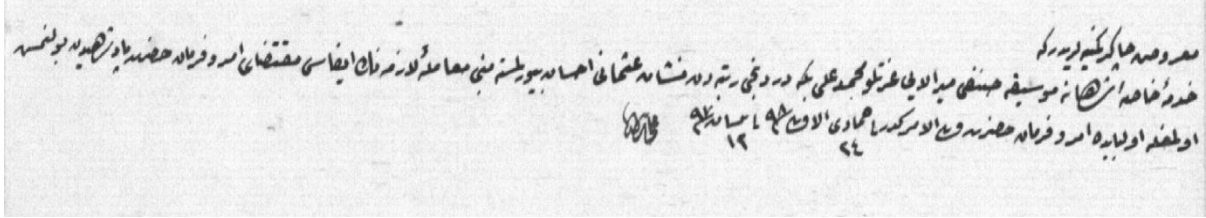

Belge 7: Mızıka-i Hümayûn miralaylarından Mehmed Ali Bey'e nişân verildiği. (BOA: A3MKT.MHM.464.74)

“Mâlîye Nezâret-i Celîlesi’ne

Mızıkâ-i Hümâyûn miralaylarından izzetlü Mehmed Ali Bey’e üçüncü rütbeden bir kıta’ nişân-ı mecidî ihsân buyurulmuş ve iktizâ eden ilmuhaberi fî 29 Receb sene 90 tarihinde kaleminden verilmiş olmağla ifâ-yı muktezâsına himmet buyurulsun.”

Aşağıda, miralay Mehmed Ali Bey’e verilen bir nişâna dâir hicrî 24.05.1298 (milâdî 25.04.1881) tarihli başka bir belge görülmektedir (Bkz. Belge 8).

Belge 8: Hademe-i Hassa Musika Sınıfı Miralayı Mehmed Ali Bey’e nişân ihsânı (BOA: İ.DH.827.66614)

“Mârûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Hademe-i hassa-i şâhâne musika sınıfı miralay izzetlü Mehmed Ali Bey’e dördüncü rütbeden nişân-ı Osmânî ihsân buyurulmasına mebnî muamele-i lâzımenin ibkâsı muktezâı emr-u fermân hazret-i pâdişâhîden bulunmuş olmağla ol babda emr-u ferman hazret-i veliyyu’l emrindir. Fî 24 Cemâde’levvel sene 98, Fî 12 Nisan (12)97”

Mehmed Ali Bey, Guatelli’nin en yetkin devrinde yetiştirdiği Safvet Bey, flütçü Haydar, Müezzinbaşı Rıfat beyler ile Pazı Osman Ağa gibi birtakım üstün müzisyenler içerisinde seçkinlik göstermiş kıdemli bir sanatkâr olarak klarnet icrâsı ve eğitimciliğiyle saray orkestrasını ihyâ etmiş, Zâtî Bey gibi virtüöz bir bestecinin yetişmesi ve hizmette bulunmasını sağlamıştır. (Gazimihal, 2019: 93)

Mehmed Zâtî (Arca) Bey (1864-1943)

1864 yılında İstanbul’un Beyazıt semtinde doğan Mehmed Zâtî Bey, Sırmakeş Hüsnü Efendi’nin oğludur. 1873’de Mızıkâ-i Hümâyûn’a girmiş, evvelâ Pascualli’den keman eğitimi alarak başlamış, istediği ilerlemeyi kaydedemeyince flüt sınıfına geçmiştir. Bu alanda dört beş yıl çalıştıktan sonra Miralay Mehmed Ali Bey’in teşvikiyle klarnet sınıfına geçen Zâtî Bey, azimle çalışarak ilerleme gösterdi ve üstün bir klarnetist oldu. Guatelli Paşa’dan armoni, Aranda Paşa’dan piyano dersleri alarak kendini yetiştirdi. Miralaylığa kadar yükselen Zâtî Bey, 1924 yılında emekliye ayrıldı. Mızıkâ-i Hümâyûn’un günümüze kadar devam eden kendine özgü yumuşak klarnet sesini Zâtî Bey’in oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca Mehmed Ali Bey’le birlikte Türk klarnet okulunun kurucularından biridir. (Gazimihal, 2019: 129)

Mehmed Zâtî Bey’in eğitimliğinin yanında yaptığı müzik yayınları, eğitim müziği tarihi açısından mühim olmakla birlikte Cumhuriyet Dönemi’ndeki müzik eğitimi kurumlarının sistemli ve metoda dayalı bir disiplin kazanmasına altyapı olmuştur.

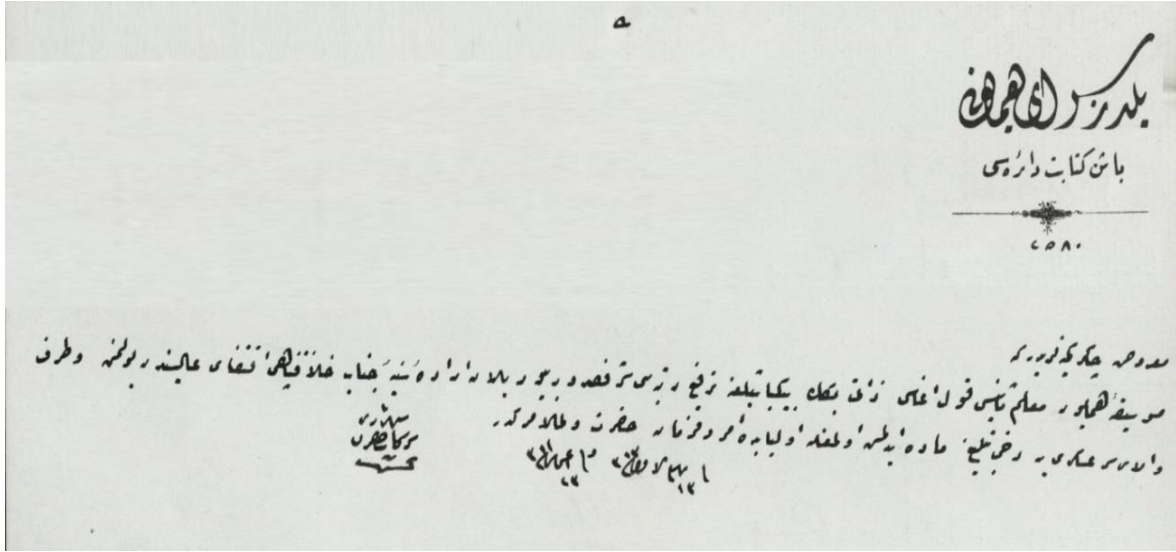
Zâtî Arca’nın Kütüphâne-i Mûsikî serisi altında; Nazariyat-ı Mûsikî (1899), Talim-i Kıraat-i Mûsikî (1900) ve Tedrisât-i Mûsikî (1913) adlı eserleri, Cumhuriyet öncesi müzik kitaplarının en önemlilerindedir. (Aksu, 2013: 711)

Halil Bedîf Yönetken’in, Hayat Mecmuâsı’nda Zâtî Bey’le ilgili yazdığı makalesindeki şu iki anekdot, Zâtî Bey’in klarnetteki virtüözitesinin ne derecede olduğunu göstermesi bakımından önemlidir: 1) Sultan Hamit, Paris sefiri Esad Paşa’dan mabeyn için iyi bir piyano muallimi istiyor.

Onlar da d'Aranda'yı gönderiyorlar. Zâtî Bey o zaman çavuştu ve si bemol klarnet çalardı. Bir gün bir fırsatla d'Aranda Paşa'ya kendisini dinletiyor, d'Aranda hayretle gözlerini açıyor ve Zâtî Bey'e soruyor: Rütbeniz nedir, maaşınız ne kadardır? Zâtî Bey rütbesinin çavuş ve maaşının yüz kırk gurusu olduğunu söyleyince d'Aranda afallıyor ve hemen gidip meseleyi mabeyncilere açıyor: Zâtî isminde bir klarnetçinizi dinledim, sanatında şâyân-ı hayrettir. Kendisi zâbıt değilmiş, yüz kırk gurusu maaşı varmış, bu nasıl iştir? Emin olunuz ki bu adam herhangi bir Avrupa tiyatrosunda birinci klarnet çalabilir. İstanbul'a geldiğim zaman böyle kuvvetli bir klarnetiste rast geleceğimi ümit etmezdim. 2) Oskar isminde bir Fransız oyuncu herhangi bir sebeple saraydan çıkıyor. Amerika'ya giderek orada Sultan Hamit aleyhine neşriyâta bulunuyor. Propagandası meyânında şu sözler mevzumuzla alâkadârdır: Sarayda vazifesi perde indirip kaldırmaktan ibaret olan bir tiyatro perdecisi vardır ki rütbesi miralaydır (albay). Sonra orkestrada dünyanın en büyük orkestralarında birinci klarnet çalabilir bir artist var ki rütbesi çavuştur. (Yönetken, 1927: 234-235)

Tiyatro sanatıyla da ilgilenmiş olan Zâtî Bey'in çok yönlülüğü, bando teşkilâtına hizmetleri, klarnet icrâsındaki mahâreti ve sanattaki başarıları padişâhın takdirine mazhar olmuş ve böylece sürekli terfî, nişân ve madalyalarla mükâfatlandırılmıştır.

Aşağıda Zâtî Bey'in kolağası iken binbaşılığa terfiini gösteren hicrî 13.03.1313 (milâdî 03.09.1895) tarihli bir belge görülmektedir. (Bzk. Belge 9)

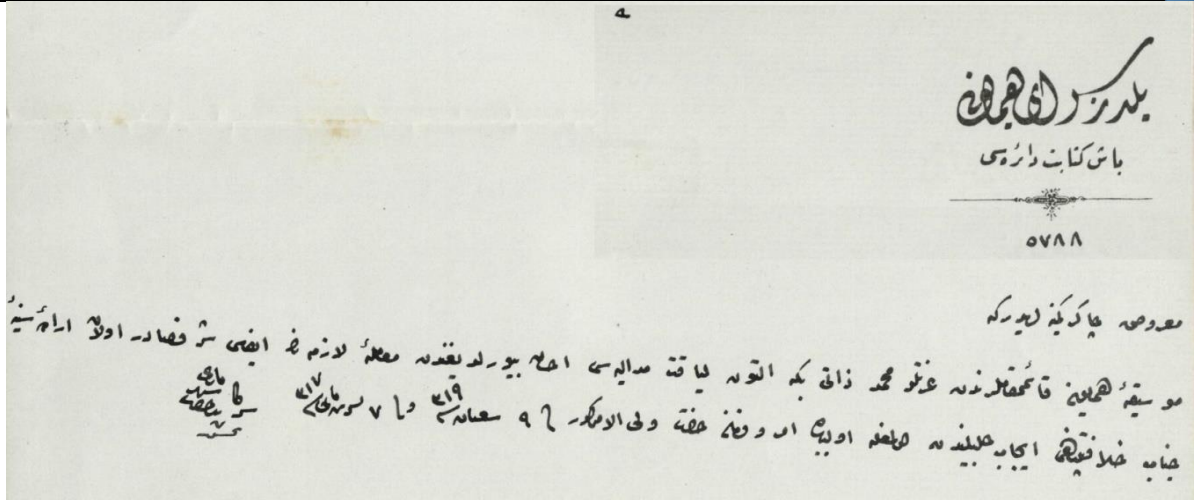

Belge 9: Mızıka-i Hümayûn Muallim-i Sanisi Kolağası Zâtî Bey'in rütbesinin binbaşılığa terfii (BOA: İ.TAL.84.48)

“Mârûz-ı çâker-i kemineleridir ki

Mızıka-i Hümayûn muallim-i sânisî kolağası Zâtî Bey'in binbaşılığa terfî-i rütbesi şeref südür buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî iktizâ-ı âlisinden bulunmuş ve taraf-ı vâlâ-ı ser askeriye dahi tebliğ madde edilmiş olmağla ol babda emr-u fermân hazret-i veliyyu'l emrindir. Fî 13 Rebîu'levvel sene (1)313 ve Fî 23 Ağustos sene (1)311”

Aşağıdaki hicrî 09.08.1319 (milâdî 21.11.1901) tarihli Osmanlı arşivi belgesi, Mehmed Zâtî Bey'in altın liyâkât madalyası ile taltif edildiğini gösterir niteliktedir. (Bzk. Belge 10)

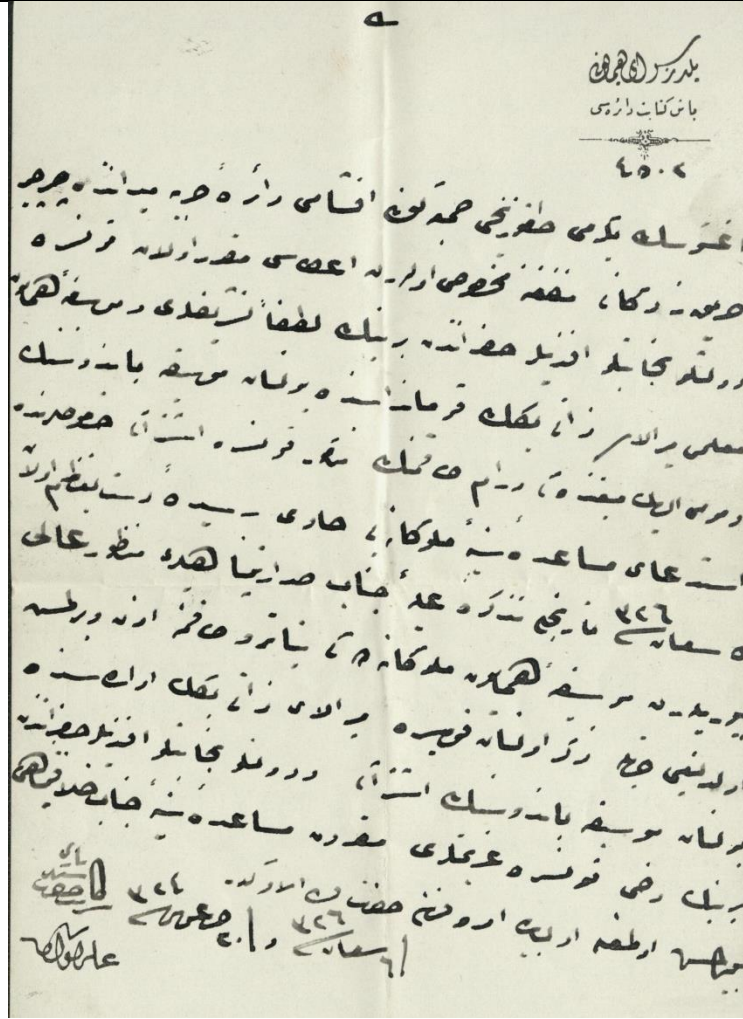
Belge 10: Mızıka-i Hümayûn kaymakamlarından Mehmed Zati Bey'e altın Liyakat Madalyası ihsanı (BOA: İ.TAL.265.37)

“Mârûz-ı çâker-i kemineleridir ki

Mızıka-i Hümayûn kaymakamlarından İzzetlu Mehmed Zati Bey'e altın Liyakat Madalyası ihsan buyurulduğundan muamele-i lâzimenin ibkâsı şeref sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî îcâb-ı celîlinden olmağla ol babda emr-u fermân hazret-i veliyyu'l emrindir. Fî 9 Şa'ban sene (1)319 ve Fî 7 Teşrîn-i Sânî sene (1)317”

Aşağıda, Mehmed Zati Bey'in yönettiği bandonun verdiği konsere bir şehzâdenin katılımına pâdişâh tarafından izin verildiğine dâir hicrî 06.08.1326 (mîlâdî 03.09.1908) tarihli bir Osmanlı arşivi belgesi verilmiştir. (Bkz. Belge 11)

Belge 11: Harbiye meydanında verilecek konsere Miralay Zati Bey'in idaresinde bulunan musika bandosunun iştirakiyle şehzadelerden birinin dahi azimetine padişahın izin verdiği (BOA: İ.HUS.169.11)

“Ağustos’un yirmi dokuzuncu Cuma günü akşamı dâire-i Harbiye Meydanı’nda .... mahsus olarak itâsı mukarrer olan konsere devletlü necâbetlü efendiler huzûrâtından birinin lütfе-i teşrifleri ve Mızıkа-i Hümâyûn muallimi miralay Zâtî Bey’in kumandasında bulunan musika bandosunun ve mümâileyhin ... merâsim takımının mezkûr konsere iştirâkı hususlarında istidâ-ı müsâade-i seniyye-i mâlûkâneyi hâvî reside-i dest-i tâzim olan 5 Şaban sene 326 tarihli tezkire-i aliyye-i cenâb-ı sadâretpenâhîleri manzûr-ı âlî buyurularak Musika-i Hümâyûn-ı mâlûkânedeki tiyatro takımına izin verilmiş olduğu cihetle zikr olunan konsere Miralay Zâtî Bey’in idâresinde bulunan mûsikî bandosunun iştirâkı devletlü necâbetlü efendiler huzûrâtından birinin dahi konsere azîmetleri ... müsâade-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî bulunmuş olmağla ol babda emr-u fermân hazret-i veliyyu’l emrindir.

Fî 6 Şaban sene (1)326 ve Fî 20 Ağustos (1)324’

Veli (Kanık) Bey (1885-1953)

1881 yılında İzmir’de doğan Veli Bey klarnet virtüözü olup Musiki Muallim Mektebi’nin kurucuları ve ilk idârecilerindendir. Şâir Orhan Veli Kanık’ın babasıdır.

Yedi yaşındayken girdiği İzmir Sanayi Mektebi'nden mezun olduktan sonra mi bemol klarnetle okul bandosunda çalmaya devam etti. Daha sonra Mızıkâ-i Hümayûn'a kaydoldu. Bu kurumun o dönemki hocalarından Zâtî Bey, onun yeteneğini keşfetmiş, bilhassa ilgilenmiş ve onu si bemol klarnette yetiştirmeye başlamıştır. Veli Bey iki yıl eğitimden sonra solist Kara Ahmet Bey yerine solo klarnet çalmaya başladı. Safvet ve Zâtî Beyler mızıkadan ayrılınca bandonun birinci öğretmeni (muallim-i evvel) Zeki Bey ve ikinci öğretmeni (muallim-i sâni) Veli Bey olmuşlardı. Klarnet alanında hocası Zâtî Bey'den ilham almışsa da bando yönetimi ve tekniği bakımından Saffet (Atabinen) Bey'i örnek edinmiştir. Millî Mücâdele yıllarından sonra mızıkânın Ankara'ya nakli üzerine açılan Mûsikî Muallim Mektebi'nde teori ve armoni hocalığı yaptı. Klarnet solisti ve hocası olarak uzun yıllar çok değerli hizmetlerde bulunan Veli Kanık'ın klarnet ve saksafon alanında Mahmut Ziyâ Nuray, Hüseyin İhsan Küncer, İhsan Mazhar Alanson, Tahir Aymeriç, Fehmi Yener, Burhan Dinçer, Rauf Öktem, Nihat Esengin, İlhâmî Bayri, İbrahim Özgür gibi yetiştirdiği birçok sanatçı vardır. (Gazimihal, 2019: 155-156)

1934 yılında yarbay rütbesiyle emekliye ayrılan Veli Kanık, Riyâset-i Cumhuri Mûsikî Heyeti'ndeki şeflik görevini, klarnet alanındaki virtüözitesini naklettiği öğrencisi İhsan Küncer'e vermiş ve ayrıca onun albay olmasını da sağlamıştır.

Aşağıdaki belge, Veli Bey'in Cumhurbaşkanlığı Bandosu şefliğinden emekliye ayrıldığına dâir dönemin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı 13.06.1934 tarihli belgedir. (Bkz. Belge 12)

T. C.
M. M. V.
Zat İşleri Dairesi
Ş. Ev. Me.
Sayı 62741

Ankara
/ / 93

Leffi

Kit'ası : **Es. C. Bando Şefi**
Rütbesi : **2. Sınıf Muzika muallimi**
İsmi : **Veli. B.**
Babası ismi : **Fehmi. B.**
Memleketi : **İzmir**
Dosya No. : **313-I**
Doğum tarihi : **1297**

I — Yokarda kit'ası ve künyesi yazılı zatın 1683 No. lu tekaüt kanununun (3) maddesinin (B) fıkrasına tefiikan ve ihtiyat sınıfına nakil edilmek üzere tekaüde sevki tensip edilmiştir.

II — İşbu kararname ahkâmının icrasına M. M. V. me'murdur.

13 Haziran 1934

Reisicumhur

M. M. V.
Başvekil

Gazi M. Kemal

Belge 12: Cumhurbaşkanlığı Bando Şefi İzmirli Veli Bey'in emekliye sevki (BCA: 30-11-1-0 / 87 - 17 - 7)

Kanık, Ankara ve İstanbul Radyoları'nda da idârecilik ve teknik uzmanlık gibi çeşitli hizmetlerde bulunmuştur.

Aşağıdaki belge, Veli Kanık'ın Ankara Radyosu'ndaki hizmeti için dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kendisine verilen aylığa ilişkin 25.03.1939 tarihli belgedir. (Bkz. Belge 13)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı:
2
10652

Kararname

Ankara Radyosunun fennî ve idarî işlerine bakmak, bando ve müzik neşriyatını idare etmek hususundaki ihtisasına binaen Ankara Radyosunda çalıştırılan Riyaseticümhur Bando Şefi Veli Kanıkın vazifesi ve muayyen çalışma saatleri dışında göreceği bu iş için ayda (250) lira ücret verilmesi; Nafia Vekilliğinin 8/3/939 tarih ve 1265 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Mâliye Vekilliğinin 23/3/939 tarih ve 1326/1733 sayılı mutaleanamesi üzerine 1452 sayılı Teadül Kenununun 15 inci maddesine tevfikeyen İcra Vekilleri Heyetince 25/3/939 tarihinde onanmıştır.

25/3/939

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.
B. R. Baydar

Ad. V.
R. Baydar

M. M. V.
M. M. V.

Da. V.
Fayık Özyıldırım

Ha. V.
H. V.

Ma. V.
M. V.

Mf. V.
M. V.

Na. V.
N. V.

İk. V.
İ. V.

S. İ. M. V.
S. İ. M. V.

G. İ. V.
G. İ. V.

Zr. V.
Z. V.

Belge 13: Cumhurbaşkanlığı Bando Şefi Veli Kanık'a ek görev olarak Ankara Radyosu'nda gördüğü işler için ayda 250 lira ücret verilmesi (BCA: 30-18-1-2 / 86 - 26 - 6)

Hüseyin İhsan Küncer (1900-1963)

Türk klarnet virtüözü ve orkestra şefi olan İhsan Küncer, 1900 yılında İstanbul'da doğdu. Klarnet eğitimini Veli Kanık'tan, teori ve piyano eğitimini ise Saffet (Atabinen) Bey'den alan Küncer, müzik hayatına, filarmoni orkestrası ve armoni müzikalarında solist düzeyindeki icrâlarla ve ayrıca Müzikî Muallim Mektebi'nde piyano dersleri vererek devam etmiştir. Albaylık

derecesinden emekli olan Künçer, emekliliğinden sonra da Polis Mızıkası'nda eğitimci olarak hizmet vermiştir.

Künçer, Üsküdar Ravza-i Terakki Rüştüyesi'nde okumuş ve sonrasında 1912 ve 1913 yılları arasında Mızika-i Hümayûn'a katılmıştır. Eğitimine evvelâ keman ile başlamasına rağmen klarnet ile devam etmiştir. İhsan Künçer, Cumhuriyet Dönemi'nin başındaki Armoni şefi olarak öncülüğü elde tutmuştur. (Erdoğan, 2017: 33-34)

Türk İstiklal Marşı'nın da bando düzenlemesini yapan Künçer, 21 Ekim 1963'de ölmüştür.

Sonuç

Türk müziği tarihi araştırmaları sayesinde müziğimizin gerek teknik gerekse kültürel boyutlarını somut bir biçimde ortaya koymak mümkün olmaktadır. Bu alanda araştırmacıyı hâkim kılan en önemli araç şüphesiz Osmanlı Türkçesi bilgisidir. Nitekim Harf Devrimi'nden önceki tüm metinler bu yazı disiplini ile incelenebilmektedir. Türk müziğinin çok çeşitli yönlerine ilişkin eser ve belgelere birçok arşiv aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla Türk müziği tarihi kaynaklarını tespit etmek, bunlara ulaşmak ve bu alanda değerlendirmeler yapmak için bütünsel bir bilgi, kültür ve deneyime sahip olmak gerekir.

Bu bağlamda klarnetin eğitim müfredatına ve icrâ ortamlarına dahil olması müzikologlar için ilgi çekici bir husustur. Mehterhane yerine Mızika-i Hümayûn'un getirilmesi ile müzik eğitiminin temeli batı sistemine dayandırılmıştır. Eğitimde yöntem arayışı Avrupa'dan çeşitli hocaların getirilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle Mızika-i Hümayûn'da yetişen, Cumhuriyet dönemine alt yapı oluşturan ve günümüz eğitiminin yöntem anlayışını belirleyen teorisyenler ve icrâcılar batı menşeli bir eğitimden geçmişlerdir. Bu bakımdan ilk Türk klarnet icrâcıları olan Mehmet Ali Bey, Zati Arca, Veli Kanık ve İhsan Künçer günümüz klarnet eğitiminin temellerini atmışlardır.

Arşiv belgelerine dayalı bu çalışmada tüm bu hususlar ortaya konulmuş olup; klarnetin Türk müziği icrâsındaki yeri ve önemi belgelerle somutlaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

Akkaş, S. (2015). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları, İstanbul: Son Çağ Yayınları.

Aksu, C. (2013). "İlk Mûsikî Ders Programları ve Zâtî Bey'in Talim-i Kıraat-ı Mûsikî İsimli Eserinin Analizi", *Turkish Studies*, 8/3, 705-718

Altar, M.C. (1989). Opera Tarihi, Cilt IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BOA: HAT.296.17610

BOA; IDH.336.22071

BOA: C.SM.147.7373

BOA: İ.TAL.79.36

BOA: İ.TAL.5.2

BOA: İ.DH.673.46904

BOA: A}MKT.MHM.464.74

BOA: İ.DH.827.66614

BOA: İ.TAL.84.48

BOA: İ.TAL.265.37

BOA: İ.HUS.169.11

BCA: 30-11-1-0 / 87 - 17 - 7

BCA: 30-18-1-2 / 86 - 26 - 6

Erdoğan, S. (2017). *Tarihsel Süreç İçerisinde Bando ve Orkestralarda Klarnetin Yeri ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü

Ergin, N. (1999). *Yıldız Sarayında Müzik "Abdülhamid II Dönemi"*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Gazimihal, M.R. (2019). *Türk Askerî Muzıkları Tarihi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Gençoğlu, M. S. H. (2020). *Osmanlı Belgelerinde Türk Mûsikîsi*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Kaygısız, M. (2000). *Türkler'de Müzik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Say, A. (Ed.). (1998). *Türkiye'nin Müzik Atlası*. İstanbul: Borusan Kültür ve Sanat Yayınları.

Sevengil, R.A. (1959). *Opera Sanatı İle İlk Temaslar*. İstanbul: Maarif Basımevi.

Yönetken, H. B. (1927). "Mûsikîşinâslarımız: Klârnetist Zâtî Bey". *Hayat Mecmuası*, 1(12), 234-235.